

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Актуальність теми – Зростання ролі політичної культури - загальна закономірність розвитку сучасної цивілізації. Воно особливо помітне на зламі тисячоліть, коли людство перебуває у стані суперечливих пошуків нової стратегії цивілізаційного розвитку, нових світоглядних і соціокультурних парадигм. Процеси децентралізації владних повноважень, розвитку партійних систем, оформлення механізмів захисту групових інтересів висувають на перший план проблеми культури спілкування, пошук оптимальних моделей сумісності, знаходження консенсусу. Саме категорія політичної культури найближче підводить нас до розуміння атмосфери політичного життя, специфічної і неповторної у кожній країні і навіть у різних її частинах. Без неї неможливо збагнути, чому певна кількість індивідів обирає ту чи іншу політичну орієнтацію, форму політичної поведінки, чому однотипні політичні інституції по-різному діють і по-різному сприймаються у різних країнах? Без піднесення рівня політичної активності громадян (зокрема молоді) ні вивести економіку із кризи, ні закласти основи правової держави і громадянського суспільства неможливо. Без сприйняття молоддю демократичних ідеалів не може бути й мови про становлення в її середовищі нового типу політичної культури, орієнтованої на створення демократичного суспільства в незалежній Україні. Актуальність вивчення проблем формування сучасної політичної культури молоді в суспільстві перехідного типу, яким сьогодні є українське суспільство, не викликає сумнівів, оскільки йдеться про історичний вибір шляху розвитку. Цей вибір робить підрастаюче покоління. **Мета дослідження** - молодіжної політики України полягає у створенні умов для самореалізації та творчого розвитку кожної молодої людини – громадян України, реалізації інноваційного потенціалу молоді у всіх сферах суспільного життя, вихованні покоління людей здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, зберігати й примножувати цінності народу України та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, демократичну, правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти. **Об’єктом дослідження** - є політична культура сучасної молоді - специфічної соціальної спільноти й учасника суспільно-політичних процесів. **Предметом дослідження** - виступають проблеми становлення та розвитку політичної культури сучасної молоді України (зокрема студентства, на прикладі вузів м. Києва) в контексті сучасних реалій перехідного суспільства. Сьогодні українське суспільство перебуває на етапі трансформації своєї політичної системи. Йдеться про перехід від тоталітарно-авторитарного режиму до демократичного. Цей процес охоплює всі сфери суспільного життя, зумовлює необхідність відповідної політичної культури, від якої насамперед залежать характер і напрями політичного процесу, стабільність і демократизм політичного режиму. Політична культура, вимірювана за критеріями Заходу, – це встановлений стан, який формується впродовж десятиліть і навіть століть, а не є таким, що створюється за кілька років. На це звертає увагу Б. Цимбалістий, який підкреслює, що «політична культура – це продукт історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким... Для того, щоб зрозуміти політичну культуру українців, треба звернути увагу на джерела впливу, які протягом історичного шляху стимулювали чи спиняли розвиток української політичної культури». Б.Цимбалістий виокремлює три особливості історії України, які мали важливий вплив на розвиток української політичної культури: 1. Багатовікова бездержавність, тобто відсутність нагоди здобувати досвід влади, бути нарівні у стосунках з іншими народами й почуватися вільним господарем на своїй землі. 2. Розчленування української території та включення її частин у різні держави з різними культурами, політичними системами, що призвело до психологічного, побутового і політичного відчуження між різними частинами українського народу. 3. Багатократна денационалізація провідної верстви України, у XVI–XVII ст. наша боярська і шляхетська верства сполящилася. У XVIII–XIX ст. нащадки козацьких старшин зросійщилися. У XX ст. пролетарська провідна верства була знищена або здебільшого пішла на службу інтересів совєтсько-російської імперії. Відтак, усю політичну історію України можна уявити як картину постійного протиборства ліберальних і патріархально-традиційних цінностей: з одного боку - приватна ініціатива, потреба самоствердження індивіда у змаганні з рівними, свобода власності й працелюбність, максимальне обмеження ролі держави в суспільстві; з іншого - соборність, общинність, колективізм з одночасною схильністю до авторитаризму,

потреба сильного лідера харизматичного типу. З метою аналізу ступеня актуалізації політичного ціннісного рівня у структурі свідомості сучасної молоді було використано методіку дослідження структури ціннісних орієнтацій особистості (СЦОО) В. Дмитрієва, створену на основі традиційних вербальних методів діагностики ціннісних уподобань: методіки вибору цінностей С. Рубінштейна, методіки Рокича-Ядова, методіки Д. Леонтєва. Проте, на відміну від названих методик, методика СЦОО має проєктивно-малюнкову основу і власну концептуально обґрунтовану структуру. Увага акцентується на системно-динамічних аспектах актуалізації індивідуальних цінностей (від рівня емоційних оцінок через їх когнітивне визначення до конкретно-дійової верифікації). На першому етапі (емоційного вибору) піддослідні актуалізують своє інтуїтивне ставлення до політики та її проявів як до інституту, який певним чином впливає на їх основні потреби на рівні прийняття чи неприйняття. На когнітивному рівні політика стає фактом осмислення, роздумів, рефлексії як об'єкт суспільного життя і фактор можливих змін як в особистому життєвому просторі, так і в соціумі взагалі. Дієвий рівень засвідчує ступінь реалізації власних політичних прагнень і намагань особистості. За змістом методика складається з семи класів ціннісних орієнтацій: 1) вузькопрактичного, життєво-побутового; 2) соціального; 3) політичного (ідеологічного); 4) пізнавального; 5) етичного; 6) естетичного; 7) релігійного. Це дозволяє, відповідно до предмета дослідження, проаналізувати ступінь актуалізації та репрезентації політичного ціннісного рівня в структурі свідомості сучасної молоді. Для аналізу ідейно-політичних настанов особистості в структурі її політичної свідомості застосовувалась методика суб'єктивного шкалювання «Ідейно-політичні настанови особистості», в основу якої покладено метод суб'єктивного шкалювання і оцінювання, психосемантичні принципи дослідження. Вона дозволила проаналізувати характер взаємозв'язку між трьома рівнями прояву ідейно-політичних настанов особистості (імпліцитним, раціональним і дієвим), ступінь узгодженості та впорядкованості ідейних уявлень молоді. Аналіз політологічних і політико-психологічних праць дав можливість виокремити шість провідних політичних ідеологій: лібералізм, консерватизм, соціалізм, націоналізм, анархізм, екологізм. У кожній з них було визначено п'ять базових політичних цінностей, які найсуттєвіше відбивають зміст ідеологічної течії. І кожній підбиралося протилежне поняття. Відтак утворилися конструкти для актуалізації імпліцитних, неусвідомлюваних ідейно-політичних настанов індивідуальної свідомості. На наступному етапі (раціонального вибору) реципієнтам пропонувалося визначити власну політичну позицію, оцінивши близькість кожної із запропонованих ідеологій їх політичним уподобанням. На третьому етапі, який умовно можна назвати дієвим, передбачалось оцінювання програмових установок сучасних політичних ідеологій за наближенням до політичних цілей реципієнта. Виходячи з практики існування політичних ідеологій, їх перелік було поповнено кількома різновидами – фашизм (як крайня форма прояву націоналізму) та комунізм і соціал-демократія (як основні різновиди соціалізму). Запропонована методика дозволяє виявити не лише простий розподіл свідомих ідеологічних симпатій особистості, а, що важливо, з'ясувати зміст і характер зв'язків між свідомими ідеологічними постановами респондентів, їхніми неусвідомлюваними настановами в ідеологічній сфері та потенціальними дієвими орієнтирами, ступінь їх узгодженості, широту і цілісність. Особливості політичної поведінки особистості проаналізовано за допомогою методіки суб'єктивного оцінювання «Фактори політичної само-актуалізації особистості». Основними складовими дослідження політичної поведінки особистості є аналіз ідеографічних (переважно соціальних і соціально-психологічних) факторів становлення політичної поведінки, визначення її мотивів і конкретних форм актуалізації на емоційному, когнітивному і дієвому рівнях репрезентації. Тому методика дозволяє проаналізувати характер політичної активності або іммобільності особистості, починаючи з дитячих років і до сьогодні, вплив домінуючих факторів на становлення політичних переконань, форми прояву політичної активності на когнітивному (у вигляді інтересу до політичних подій) та дієвому (безпосередній участі в політичному житті суспільства) рівні. Загальна вибірка емпіричного дослідження, яке проводилося протягом 2002 – 2004 років, становить 310 осіб віком 16 – 25 років і складається з таких груп: учні 11-х класів середніх шкіл Чернігова – 58 осіб (16,8% від загальної кількості), студенти Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка – 96 осіб (28,0% від загальної кількості), студенти Чернігівського державного інституту економіки та управління – 82 особи (23,8% від загальної кількості), студенти Київського національного університету ім. Т. Шевченка – 74 особи (21,5% від загальної кількості). Внаслідок емпіричного аналізу виокремлених теоретично показників сформованості політичної культури особистості виявлено, що на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку спостерігається низький рівень

особистісної політичної культури молоді, який проявляється як на рівні реалізації політичної свідомості, так і на рівні актуалізації її політичної поведінки. Так, особливістю ідейно-політичних настанов молоді є непослідовність, яка проявляється в неузгодженості основних рівнів актуалізації (емоційного, когнітивного і дієвого), побутуванні помилкових уявлень про конкретне змістове наповнення певних ідеологічних напрямків. Незрілість і неповну сформованість ідейно-політичних настанов засвідчує актуалізація переважно емоційного (неусвідомленого) сприйняття основних ідейних течій і політичних цінностей. Сучасне становище молоді в Україні визначається наступними чинниками: мінімальна участь молоді в об'єднаннях громадян, повільне зростання громадянської та національної свідомості, активності молоді; відсутність системи формування ціннісних орієнтацій; низький рівень поінформованості молоді з питань участі в усіх сферах суспільного життя, процесі формування і реалізації державної молодіжної політики; нелегальна зовнішня трудова міграція частки молоді; низьким рівнем правової освіти молоді та знанням шляхів захисту своїх прав; відсутність рівності можливостей та стартових умов для усієї молоді. Негативні тенденції, що зараз домінують в молодіжному середовищі: зменшується абсолютна чисельність і частка молоді в структурі населення у зв'язку з негативними демографічними процесами; погіршується стан фізичного і психічного здоров'я молодого покоління, що може привести до якісного зниження репродуктивного, інтелектуального, економічного потенціалу суспільства. Найвразливішим і незахищеним сьогодні є здоров'я молодих людей в підлітковій віковій групі; триває маргіналізація і криміналізація молодіжного середовища, збільшується число молодих людей, схильних до правопорушень; знижується якість освіти; відбувається деградація структури зайнятості, руйнування трудової мотивації молодих працівників. Молоді люди інтегруються переважно в сферу обміну і перерозподілу товарів і послуг, віддають перевагу робочим місцям, що не вимагають високої професійної кваліфікації; частка підприємців не перевищує 2-3% від чисельності всієї молоді, молоді люди практично не представлені в малому і середньому бізнесі; відбувається деформація духовно-етичних цінностей, розмиваються моральні обмежувачі на шляху до досягнення особистого успіху; слабо розвивається культура відповідальної громадянської поведінки. Характерними рисами масової молодіжної свідомості стають правовий нігілізм, відсутність соціальної волі, «стадний» інстинкт. Сучасна молодь стала повноправною частиною міжнародного молодіжного співтовариства, активно інтегрується в глобальні економічні, політичні і гуманітарні процеси. Поряд з процесом розвитку цих тенденцій за останнє десятиліття зазнав істотних змін характер ставлення держави і суспільства до молоді: насторожене, недовірливе ставлення у сфері політики змінилося відвертими маніпуляціями. Молодь розглядається виключно як електоральний ресурс; тотальний контроль у сфері культури змінився байдужістю і передачею даної сфери під вплив засобів масової інформації та індустрії розваг, бізнес яких побудований на культивуванні споживача, примітивних людських інстинктів; повчально-опікунське ставлення в духовно-ідеологічній і виховній сферах трансформувалося в нерозуміння і байдужість з боку старших поколінь. Домінує погляд на молодь як на пасивну соціальну групу, що перебуває в перехідному, маргінальному стані. В сукупності це призвело до того, що ціннісно-смісловий простір молоді формується або на основі кримінальної субкультури, або на основі ціннісно-поведінкових моделей, руйнівних національно-культурну самоідентифікацію молодих українців. Сьогодні українське суспільство перебуває на етапі трансформації своєї політичної системи. Цей процес охоплює всі сфери суспільного життя, зумовлює необхідність відповідної політичної культури. При вивченні відносин до політичної культури українського народу та зокрема кожної людини та молоді приділили увагу вчені: Б. Цимбалістий, В. Дмитрієв, С. Рубанштейн.

Висновок. Отже, демократичну політичну культуру можна сформувати шляхом перетворення суспільства на справді демократичне, яке надає можливість кожному громадянину вільно брати участь у політичному житті, створює належні умови для розвитку культури та освіти, дбає про духовний і моральний стан населення.

Література

1. Буцєвицький В. Проблеми політичної культури в Україні в про цесі державотворення // *Нова політика*. - 1999. - № 1.
2. Головатий М. Ф. *Соціологія політики: Навч. по-сіб. для студ. ВНЗ*. - К.: МАУП, 2003.
3. Дергачов О. Місце політичних партій у здійсненні влади в Україні // *Політична думка*. - 2000. - № 1.
4. *Політологічний енциклопедичний словник*. - К.: Генеза, 2004.

5. Рудакевич О., Гутор М. Політичне відродження українського народу (Шляхи формування новітньої української політичної культури). - Тернопіль: Поліграфіст, 1998.
6. Українська Гельсінська Група 1978-1982. Документи і матеріали. - Торонто-Балтимор: Укр.вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983.
7. Цимбалістий Б. Політична культура українців // Сучасність. - 1994. - № 4.
8. Атрощенко Б., Коваленко В. Історія молодіжної політики незалежної України пишеться вже зараз // Сіверянський літопис. - 2006. - № 6. - С. 112.
9. Зінченко А. Державна молодіжна політика: історія формування, проблеми, перспективи // Політ. менедж. - 2007. - № 1. - С. 185 - 186.
10. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. - К.: Наук. думка, 1993.
11. Кривчик Г. Г. Молодіжна політика в Україні у дзеркалі історизму і об'єктивності // Грані. - 2006. - № 6. - С. 153 - 155.
12. Плахотнюк Н. Г. Проблеми і шляхи залучення молоді на державну службу в Україні // Укр. соціум. - 2005. - № 4. - С. 84 - 92.
13. Ченцов В., Колесніков К. Українська молодіжна політика від Кравчука до Кучми // Бористен. - 2006. - № 12. - С. 12 - 13.
14. Гнасевич Н. В. Форми вияву української ментальності в контексті формування правової держави / Н. В. Гнасевич, І. В. Гнасевич, В. К. Паучок // Психологія і суспільство. - 2011. - №3(45). - С. 14-21.